I. Akmens amžiaus ir ankstyvojo metalų laikotarpio objektai
Stone Age and Early Metal Period Sites

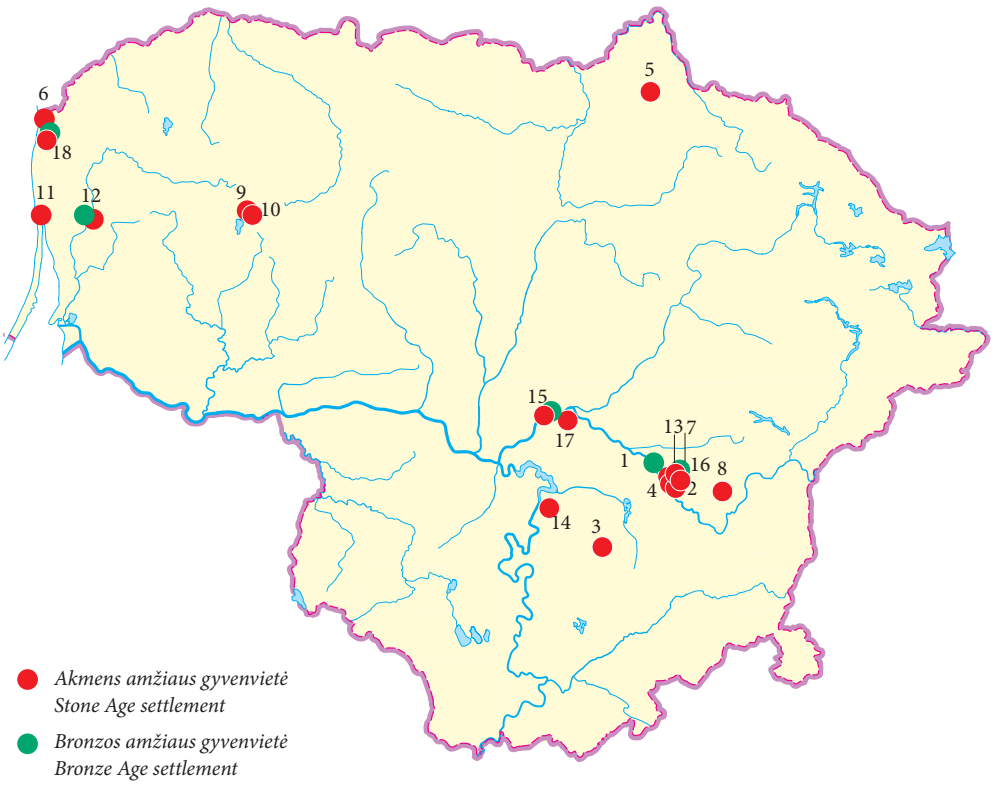

Akmens amžiaus gyvenvietė
Stone Age settlement

Bronzos amžiaus gyvenvietė
Bronze Age settlement

1. *Ardiškis*
2. *Bagotėliai (žr. II)*
3. *Bajorai (žr. IV)*
4. *Bielazariškės (žr. II)*
5. *Biržai*
6. *Būtingė*
7. *Draučiai (žr. II)*
8. *Dūkšteliai*
9. *Kalniškiai*
10. *Karkliškiai*
11. *Klaipėda (žr. II)*
12. *Kvietiniai*
13. *Liaukiškiai (žr. II)*
14. *Meškučiai (žr. IV)*
15. *Pabartoniai*
16. *Paežerėlis (žr. II)*
17. *Skaruliai*
18. *Šventoji*

Mantas Daubaras,
Gytis Piličiauskas, Rokas Vengalis

Žvalgomieji tyrimai Biržulio ežero mikroregione

Varnių regioniniame parke esančio Biržulio ežero mikroregione surasti archeologiniai paminklai yra vieni žinomiausių Lietuvos akmens amžiaus tyrimų istorijoje. Į archeologų profesionalų akiratį jie pateko 1978 m., R. Rimantienei bei A. Butrimui susidomėjus Vidurio Žemaičių aukštumos priešistore.

Nuo 1978 iki 1990 m. šiame regione kasmet buvo vykdomi archeologiniai tyrimai, žvalgymai, kurių rezultatai skelbti spaudoje. Iš viso 1978–1993 m. Žemaičių aukštumoje (daugiausia Biržulio apyežerėje) buvo surasta apie 50 mezolito stovyklų, neolito ir bronzos amžiaus gyvenviečių, kapinynų bei radimviečių, kurių didžioji dalis – 22 paminklai tyrinėti stacionariai, o likusieji žvalgyti. Visas ištirtas plotas šiuose paminkluose siekia 6831 m^2 (Butrimas A., Biržulio baseino ir Žemaičių aukštumos akmens amžiaus tyrinėjimų apžvalga, *LA*, V., 1998, t. 15, p. 126).

Dėl tyrinėtų objektų gausos toliau trumpai apžvelgiame tik 2014 m. tyrinėtų objektų tyrimų istoriją.

Donkalnis (Kalniškių senovės gyvenvietė III) tyrinėtas 1981–1982 m. Per du tyrimų sezonus ištirtas 1024 m^2 plotas, aptikta 14 kapų, didysis aukų židinys, židiniai su ochra, per 1000 vienetų titnago inventoriaus. Plačiadugnių puodų molio masė su mineralinėmis priemaišomis, ornamentika ir puodų tipai būdingi virvelinei keramikai. Donkalnio Š pašlaitėje aptikta brūkšniuotosios keramikos gyvenvietės pėdsakų (Kunskas R., Butrimas A., Česnys G., Balčiūnienė I., Jankauskas R., Duonkalnis: vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas, *LA*, V., 1985, t. 4, p. 25–66). Donkalnyje surastus palaidotus individus A. Butrimas skiria vėlyvajai Pamarių kultūros fazei (*ATL 1982 ir 1983 metais*, V., 1984, p. 3–5).

Spiginas (Karkliškių senovės gyvenvietė V) tyrinėtas 1985–1986 m. Stačiašlaitėje salos kalvoje ištyrus 420 m^2 plotą – visą pailgos siauros kalvos viršūnę, aptikti 3 mezolito laikotarpio kapai ir vienas vėlyvojo neolito kapas, taip pat ochros dėmė (Butrimas A., Spigino mezolito kapai, *LA*, V., 1992, t. 8, p. 4–10). Tais pačiais metais Spigino saloje, Š kalvos papėdėje, ištirtas 112 m^2 dydžio plotas ir aptiktas neolito ir bronzos amžių gyvenvietės kultūrinis sluoksnis. Pagrindiniai radiniai – virvelinė keramika ir titnago inventorius, neaiškios paskirties akmeninės konstrukcijos, keli mezolito epochos titnago dirbiniai (Butrimas A., Biržulio baseino ir Žemaičių aukštumos akmens amžiaus tyrinėjimų apžvalga, *LA*, V., 1998, t. 15, p. 107–131).

Aptikus labai įdomių akmens amžiaus objektų Biržulio ežero aplinkoje, Rešketos upės aplinka liko netyrinėta ir 1930 m. kultūrtechniko M. Mikalausko sudarytas radimviečių planas liko iki galo nepanaudotas, nes maždaug jų vietose buvo vykdomi tik archeologiniai vizualiniai žvalgymai, konstatuojant, kad radimviečių lokalizuoti nepavyko (Butrimas A., Biržulio baseino ir Žemaičių aukštumos akmens amžiaus tyrinėjimų apžvalga, *LA*, V., 1998, t. 15, p. 126). 1979 m. vykdant vizualinius žvalgymus Rešketos dešiniajame krante, surasta Upetų gyvenvietė (UK 16442), datuojama vėlyvuoju mezolitu ir neolitu (Butrimas A., Bagušienė O., Rimantienė R., Janapolės, Telšių raj., Ekspedicija 1979 m. ataskaita, *LIIR*, f. 1, b. 918). Ši gyvenvietė buvo surasta, nes jos vieta žvalgymų metu buvo suarta ir paviršiuje mėtėsi patinuotų bei nepatinuotų titnaginių radinių. Iš viso jų su-

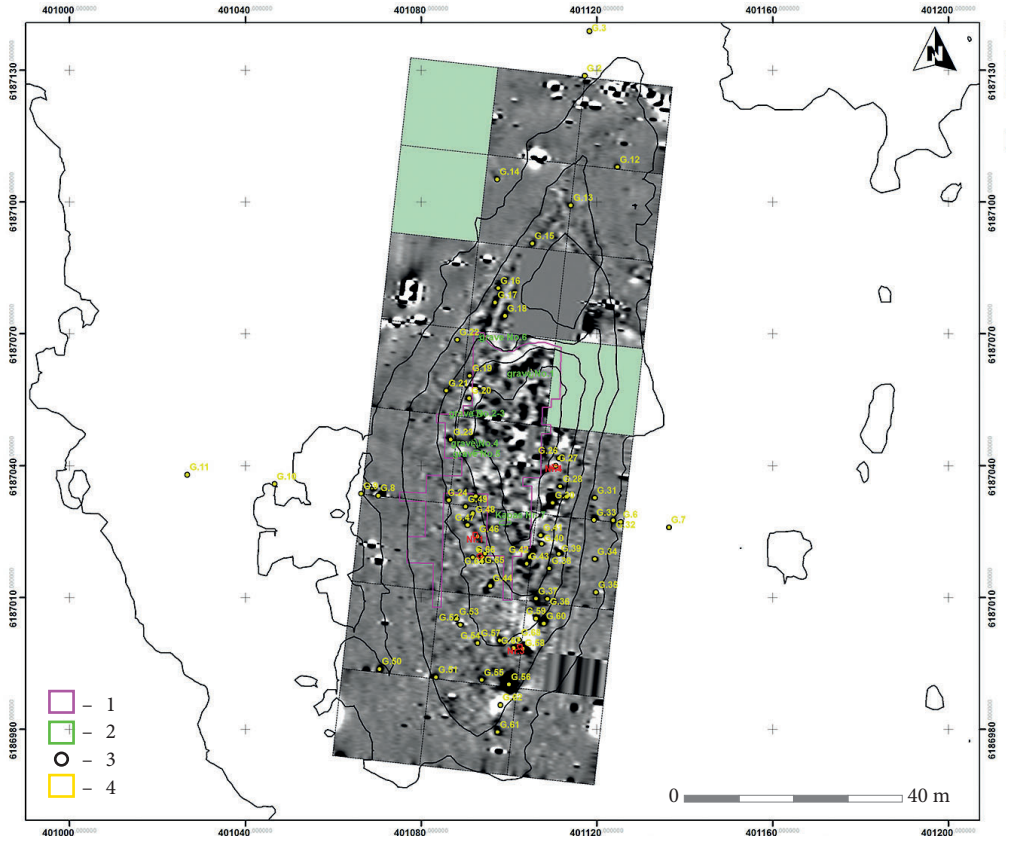

1 pav. Donkalnio 2014 m. magnetograma ir dalies tirtų vietų planas: 1 – 1981–1982 m. tirtas plotas; 2 – 1981–1982 m. aptiktų kapų vietos; 3 – 2014 m. gręžiniai; 4 – 2014 m. tirti plotai. M. Daubaro, R. Vengalio brėž.

Fig. 1. The 2014 magnetogram of Donkalnis and a plan of some of the excavated locations: 1 – 1981–1982 excavation area; 2 – in 1981–1982 unearthed burial locations; 3 – 2014 boreholes; 4 – 2014 excavation area.

rinkta apie 100. Dar sykį ši gyvenvietė žvalgyta 1986 m. (Zabiela G., 1986 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Telšių rajone ataskaita, *LIIR,* f. 1, b. 130). Daugiau NKVR saugomų objektų Rešketos upės aplinkoje nėra, jokie archeologiniai kasinėjimai nebuvo vykdyti ir pati teritorija žvalgyta 1979 ir 1986 m.

2014 m. buvo nuspręsta atnaujinti Biržulio ežero mikroregiono archeologinius tyrimus iškeliant du tikslus: 1. Įvertinti magnetometro galimybes ieškant akmens amžiaus kapų ar kitų įgilintų bei ochra ar humusu prisotintų struktūrų; 2. Lokalizuoti, datuoti, įvertinti paleogeografiškai pagrindinę Rešketos radimvietę, kuri buvo tiksliai aprašyta tarpukario melioracijos metu.

Žvalgomųjų tyrimų metu Donkalnio (senovės gyvenvietės III) teritorijoje bei vizualinės apsaugos zonos pozonyje dviejų sensorių GRAD601–2 gradiometru (*Bartington Instruments Ltd.*) buvo ištirtas 8400 m^2 dydžio plotas (1 pav.), o dalies magnetogramoje fiksuotų ano-

malijų vietose bei kitose gyvenvietės teritorijos bei aplinkos vietose buvo ištirtas 9 m² dydžio plotas (trys 1x1 m, vienas 2x1 m ir vienas 2x2 m dydžio šurfai), kalamuoju grąžtu padaryti 68 gręžiniai (1 pav.). Tyrimų metu surasta titnaginių radinių, geležies amžiaus keramikos, keletas smulkių gyvūnų kauliukų, medinis žvejybinio bučiaus lankelis.

Šurfuose 1, 2, 4 buvo nustatyta, kokie po žeme glūdintys dariniai sukėlė magnetogramoje matomas anomalijas. Šurfe 3 anomalijos kilmės priežastis nenustatyta. Šurfas 5 pamatuotas ne anomalijos vietoje.

Apibendrinant tyrimus, atliktus Donkalnyje, reikia paminėti, kad jų metu surastos dvi įgilintos struktūros bei titnaginiai radiniai iš mezolito pabaigos ir neolito periodų bei lipdytinė keramika iš geležies amžiaus (greičiausiai I–IV a.) laikotarpių.

Žvalgomųjų tyrimų metu Spigino (senovės gyvenvietės V) teritorijoje bei vizualinės apsaugos zonos pozonyje magnetometru buvo ištirtas 2800 m² dydžio plotas, o dalies dviejų sensorių GRAD601–2 gradiometru magnetogramoje fiksuotų anomalijų vietose bei kitose gyvenvietės teritorijos bei aplinkos vietose buvo ištirtas 28 m² dydžio plotas (septyni 2x2 m dydžio šurfai), kalamuoju grąžtu padaryta 12 gręžinių. Tyrimų metu surasta titnaginių radinių, ne ankstesniu nei viduriniuoju neolitu datuojamos keramikos fragmentas, keletas smulkių gyvūnų kauliukų bei lydekos dantis.

Šurfuose 2, 6, 7 buvo nustatyta, kokie po žeme glūdintys dariniai sukėlė magnetogramoje matomas anomalijas. Šurfuose 1, 3–5 anomalijų kilmės priežastys liko nenustatytos.

Apibendrinant tyrimus, atliktus Spigine, reikia paminėti, kad jų metu surasta viena įgilinta struktūra bei keletas titnaginių radinių iš mezolito pabaigos ir neolito periodų.

2 pav. Rešketos upės radimvietėje iki įžemio ištirto šurfo 1 R sienelės bendras vaizdas iš V. Tyrimų vietoje fiksuota sapropelio storymė. M. Daubaro nuotr.

Fig. 2. General view of the E wall of test pit 1, which had been excavated down to sterile soil at the river Rešketa find spot, as seen from the W. A thickening of the sapropel was recorded at the investigation site.

3 pav. Karkliškių senovės gyvenvietės IV (UK 16437) vizualinės apsaugos zonoje surasto akmeninio galąstuvėlio fragmentas. M. Daubaro nuotr.

Fig. 3. A whetstone fragment discovered in the visual protection zone of Karkliškiai old settlement IV (UK 16437).

Žvalgomųjų tyrimų metu Rešketos upės radimvietės aplinkoje buvo ištirtas 4 m² dydžio plotas (vienas 2x2 m dydžio šurfas) (2 pav.), kalamuoju grąžtu padaryta 17 gręžinių. Tyrimų

metu archeologinių radinių nerasta. Žvalgomųjų tyrimų metu lokalizuoti Rešketos upės radimvietės nepavyko.

9 titnaginiai bei 1 akmeninis radinys (3 pav.) buvo surasti žvalgymų metu Karkliškių senovės gyvenvietės IV vizualinės apsaugos zonos pozonyje esančiuose ariamuose laukuose. Jie datuojami mezolito pabaiga ir neolito laikotarpiais.

Apibendrinant 2014 m. atliktus tyrimus tenka pripažinti, kad lokalizuoti Rešketos radimvietės nepavyko, o siekis įvertinti magnetometro galimybes lokalizuojant ochra ar humusu užpildytas įgilintas akmens amžiaus struktūras realizuotas tik iš dalies.

The investigation in surroundings of lake Biržulis

In 2014, a field evaluation was conducted on Donkalnis and Spiginas and in the vicinity of the Rešketa find spot in the lake Biržulis microregion. 8400 m^2 were investigated in the Donkalnis territory and in a subzone of the visual protection zone using two GRAD601–2 gradiometer sensors (*Bartington Instruments Ltd*) while 9 m^2 were excavated and 68 boreholes percussion drilled at the site of some of the anomalies identified in the magnetogram as well as at other sites in the settlement's territory and in its vicinity (Fig. 1). Two sunken structures and flint finds from the Late Mesolithic and Neolithic as well as Iron Age (probably 1st–4th century) pottery were found during the investigation on Donkalnis.

2800 m^2 were surveyed using a magnetometer in the Spiginas territory and in a visual protection zone subzone while 28 m^2 were excavated and 12 boreholes percussion drilled at some of the anomaly sites identified in the magnetogram made using two GRAD601–2 gradiometer sensors (*Bartington Instruments Ltd*) and at other sites in the settlement's territory and in its vicinity. One sunken structure and several flint finds from the Late Mesolithic and Neolithic were found during the investigation on Spiginas.

4 m^2 were excavated and 17 boreholes percussion drilled during the evaluation in the vicinity of the river Rešketa find spot (Fig. 2). The location of the river Rešketa find spot was not identified during the evaluation, but palaeogeographic material about its most likely position began to be collected.

Nine flint finds and one stone find assignable to the Late Mesolithic and Neolithic were discovered in the cultivated fields in a visual protection zone subzone of Karkliškiai old settlement IV (Fig. 3).

In summarising the 2014 investigation, it must be admitted that the location of the Rešketa find spot was not identified and the objective to assess the possibility of using a magnetometer to locate sunken Stone Age structures filled with ochre or humus was only partially achieved.

Karolis Duderis

Tyrimai prie Širvėnos ežero ir Apaščios upės santakos

Biržų senojo miesto vietoje (UK 3219) buvo įgyvendinamas projektas – „Dviračių ir pėsčiųjų tako Biržų mieste prie Širvėnos ežero įrengimo ir pritaikymo turizmui bei poilsiui I etapo statybos (PK0+00÷PK19+32,60) darbai". 2013 m. rudenį pakoregavus projektą (pageidaujant Biržų reformatų bendruomenei), buvo nuspręsta apie 100 m tako atkarpos tiesti naujoje vietoje –